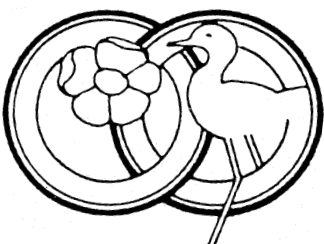

OBSERVATIE

contactorgaan
LANDSCHAPSVERENIGING "DE KRINGLOOP"

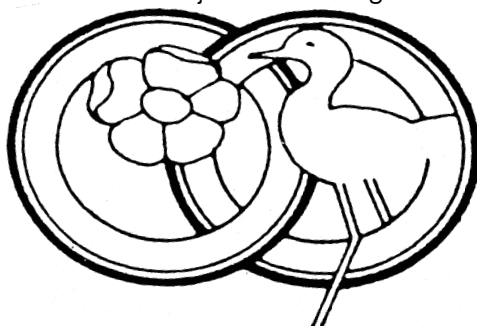
Jaargang **33**

2006 No. 5

OBSERVATIE

tweemaandelijks contactorgaan van

Jaargang 33 (2006), no 5

In dit nummer:

- Middagexcursie naar Haeselaarsbroek te Echt
op zondag 24 september
door *J. Hannen* 2

- Paddenstoelen- en mossencursus 2006
door *J. Hermans* 6

- Eifel 2006
door *L. Koster* 9

- Herfstexcursie naar landgoed Rozendaal op zondag 29 oktober
door *J. Hermans* 14

- De trek van ervvogels
door *Ans Homburg* 16

- Twee planten met een opmerkelijke levenswijze
door *J. Hermans* 19

- De Feeter van september 1949 3^e jaargang nummer 7
door *R. Theunissen* 22

MIDDAGEXCURSIE NAAR HAESELAARSBROEK TE ECHT

Door John Hannen

Zondagmiddag 24 september om 14.00 uur verzamelen we ons op het parkeerplaatsje van de Abdij Lilbosch. Van hieruit rijden we naar het nader te bepalen startpunt van de excursie. Bij nat weer denk aan aangepast schoeisel. De excursie staat onder leiding van John Hannen en een ter plaatse bekende gids.

Hier volgt een korte beschrijving over het gebied:
Het Haeselaarsbroek is gelegen in de Midden-Limburgse gemeente Echt-Susteren. In dit circa 20 ha grote natuurontwikkelingsgebied bevindt zich het brongebied van de Pepinusbeek. Het Haeselaarsbroek wordt extensief beheerd door Abdij Lilbosch. Het bestaat uit twee deelgebieden, het Haeselaarsbroek en het iets zuidelijker gelegen de Kuijper.
Tot aan het begin van de vorige eeuw was het Haeselaarsbroek nog een kwelmoeras met een bijzondere flora en fauna. Vanaf het begin van de vorige eeuw is

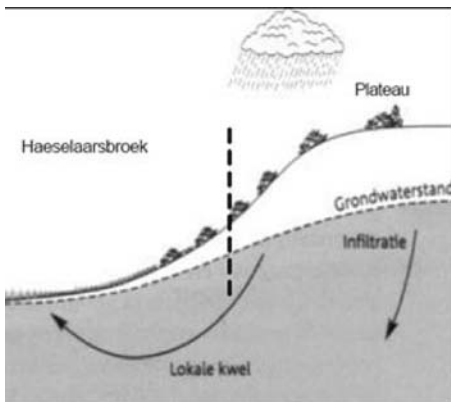
het gebied in zijn geheel ontgonnen. De Pepinusbeek en de Haeselaarsbeek werden gegraven en zorgden voor de waterafvoer. Het gebied is vervolgens in gebruik genomen als landbouwgrond en/of productiebos. Het huidige natuurontwikkelingsgebied Haeselaarsbroek werd vanaf 1963 bijna volledig beplant met Fijnsparren (*Picea abies*). Binnen het gebied bevonden zich een kapvlakte en een intensief gebruikt weiland. Het gebied werd ontwaterd door een aan-gelegd systeem van ontwateringsgreppels. Restanten van de oorspronkelijk aanwezige flora en fauna waren voor de herinrichting alleen langs de oevers van deze ontwateringsgreppels gedeeltelijk terug te vinden.

Van het oorspronkelijke karakter van het vroegere moerasgebied, dat tot het einde van de 19e eeuw het Haeselaarsbroek omvatte, was vrijwel niets meer overgebleven. De nog aanwezige

natuurwaarden langs de waterlopen, de goede kwaliteit kwelwater en de geomorfologische ligging maakten het Haeselaarsbroek echter zeer kansrijk om de oorspronkelijke situatie te herstellen.

In het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL) wordt het Haeselaarsbroek en haar directe omgeving genoemd als ecologische ontwikkelingszone. De Pepinusbeek heeft binnen het POL een specifiek ecologische functie. Het bos op het plateau is bestempeld als multifunctioneel bos.

Voor het realiseren van de natuurdoelen uit de stimuleringsplannen is voor de gebieden in het Haeselaarsbroek naar verwachting 25 cm grondwaterstandstijging noodzakelijk. Deze stijgingen zijn met name te

realiseren door de intensiteit van de detailontwatering te verminderen (verondiepen en/of dempen van sloten) of door lokaal te stuwen.

In het Haeselaarsbroek wordt gestreefd naar een natuurlijk halfopen mozaïeklandschap dat bestaat uit een afwisseling van bos, struweel en kruidachtige vegetatie. Het Haeselaarsbroek bestond voor de ontginning ook uit een dergelijk landschap. De natuurwaarden komen het best tot uiting wanneer dit landschap bestaat uit de volgende oppervlakteverhoudingen: 25% bosopslag, 15% struweel en 60% kruidachtige vegetatie. Een belangrijk kenmerk van natuurlijk open parklandschappen is, dat de verschillende landschapstypen in een mozaïek voorkomen. Belangrijk is een spontane ontwikkeling van vegetatie en fauna na herstel van de abiotische omstandigheden. In het Haeselaarsbroek heerst een vochtig milieu, met kwelinvloeden tot in het maaiveld. Het is van belang dat de aanwezige gradiënten van droog naar nat en van hoog naar laag in de vegetatie en fauna tot uitdrukking worden gebracht. De aanwezigheid van een hoog

waterpeil, ondiepe meanderende beekjes en poelen in een gevarieerd, halfopen landschap met kruidenvegetaties, struwelen en bosjes geven een maximale invulling aan de aanwezige potenties en gradiënten in het Haeselaarsbroek. Het Haeselaarsbroek is deels gelegen op een helling. Ook is er een kwelzone in het gebied aanwezig. Door deze omstandigheden is in het gebied een grote abiotische variatie aanwezig, die tot uitdrukking kan komen in de vegetatie. Dit is terug te vinden in natte en vochtige heide, heischraal grasland, kleine zeggen-grasland en gagel- en wilgenstruweel.

Door de aanleg van moerassige poelen, die wisselen in grootte en diepte wordt aan amfibieën de gelegenheid gegeven om zich

voort te planten. Deze poelen zijn echter ook van belang voor de vegetatie en voor andere diergroepen (bijvoorbeeld libellen). Het Haeselaarsbroek vormt door zijn openheid, grote variatie in vegetatietypen en vegetatiestructuren een geschikt leefgebied voor dagvlinders, sprinkhanen en libellen. In het plangebied zullen verder een groot aantal verschillende soorten vogels kunnen worden aangetroffen. Ook de reptielen zullen profiteren van de herinrichting.

Uitgevoerde maatregelen

Het gebied bestond tot 1995 voor het grootste gedeelte uit de aanplant van Fijnsparren. De Gemeente Echt-Susteren heeft als eigenaar in het begin van de jaren negentig een inrichtingsvisie voor het gebied laten

Streefbeeld met betrekking tot de flora in het Haeselaarsbroek.

opstellen, hetgeen geleid heeft tot een herinrichtingsplan in twee fasen. In de winter van 1995/1996 is de eerste fase van de herinrichting van het Haeselaarsbroek uitgevoerd. Tijdens deze fase is ongeveer de helft van het naaldhout gekapt, de strooisellaag en stobben zijn verwijderd, de ontwateringsgreppels zijn gedempt en de voedselrijke toplaag van het weiland is eveneens verwijderd. Daarnaast zijn meerdere poelen aangelegd, terwijl het kwelwater door een nieuw gegraven (meanderende) bronloop uit het gebied wordt afgevoerd. Deze bronloop vormt de oorsprong van de Pepinusbeek. In het Haeselaarsbroek is, na de uitvoering van fase 1 van de inrichting, gekozen voor exten-

sieve, jaarrondbegrazing door Galloways. Momenteel vindt de begrazing plaats door 9 Galloways.

Het traject van de Pepinusbeek in het beheergebied is later heringericht ter optimalisatie van ecologische en landschappelijke kwaliteiten.

Om de ontwikkelingen in het gebied te kunnen volgen, is direct na de herinrichting een monitoringsprogramma opgesteld. Zo is van iedere vegetatie-zone een totale soortenlijst opgesteld en is met behulp van vegetatieopnamen een vegetatiekaart vervaardigd. Met betrekking tot de fauna in het Haeselaarsbroek zijn de volgende soortgroepen geïnventariseerd:

Luchtfoto van het Haeselaarsbroek na de herinrichting in 1996

vogels, amfibieën, reptielen, vissen, libellen, dagvlinders en sprinkhanen. Deze gegevens zijn vervolgens vergeleken met de data van voorgaande jaren. Met betrekking tot de abiotiek in het Haeselaarsbroek is een bodemkaart opgesteld, de waterkwaliteit geanalyseerd, en een schematische weergave opgesteld van de grondwaterstromingen in het gebied. Tenslotte is het voorkomen van de verschillende plantensoorten in het Haeselaarsbroek gerelateerd aan

de verschillende abiotische omstandigheden in het gebied. De evaluatie van de ecohydrologische atlas (Royal Haskoning, 2004) geeft aan dat de trend van de vegetatie in de periode 1989-2003 duidt op vernatting en de verdrogingstoestand 2003 wijst op niet verdroogd. Wij zullen ter plaatse gaan bekijken hoe dit gebied zich de laatste jaren heeft ontwikkeld. Zorg dat u deze excursie niet mist.

PADDENSTOELEN- EN MOSSENCURSUS 2006

door J. Hermans

Tijdens de jaarvergadering en enkele andere binnenbijeenkomsten is aangekondigd dat ook dit jaar, wegens succes van voorafgaande jaren, weer een paddestoelen- en mossencursus wordt georganiseerd. Deze cursus start twee weken na het beëindigen van de zoogdieren-cursus.

Leden die reeds eerder dit jaar te kennen gaven om aan deze

cursus mee te doen, hoeven zich niet meer opnieuw op te geven; mochten zij echter verhinderd zijn dan stellen we het op prijs dat zo spoedig mogelijk te vernemen.

Doel van de cursus is primair het leren kennen/herkennen van paddenstoelen en mossen. Gestart wordt met de paddenstoelen, waarbij de nadruk ligt op het herkennen in de natuur.

Voor de paddenstoelen wordt het determinatieboekje gebruikt van 2005: Paddenstoelen- herkennen in het veld; determinatiesleutels met veldkenmerken; eerste conceptuitgave 2005 Landschapsvereniging De Kringloop; voor de mossen het eveneens vorig jaar vernieuwde determinatieboekje.

Cursusdata

■ **Vrijdagavond 6 oktober**

Introductieavond paddenstoelen-cursus.

Aanvang 20.00 uur in de centrale ruimte van Basisschool

Triangel, Linnerhof 36 te Linne. Op deze avond volgt een korte inleiding rond het thema paddenstoelen en worden de eerste schreden gezet op het determineerpad. Deelnemers ontvangen het cursusmateriaal. Het is handig indien men beschikt over loep en aantekeningmateriaal. ■

■ **Zondagochtend 8 oktober**

Excursie naar het Munnichsbos en omgeving. Start excursie om **9.00 uur** vanaf **de parkeerplaats bij het gemeenschapshuis van het Reutje (nabij St.Odiliënberg)**.

De excursie duurt tot 12.00 uur.

■ **Zondagochtend 22 oktober**

Excursie naar de Meinweg. Start excursie om **9.00 uur** vanaf **de parkeerplaats bij het spoor nabij camping Elfenmeer gelegen langs de verharde Meinweg**. De excursie duurt tot 12.00 uur.

■ **Zondagochtend 5 november**

Excursie naar landgoed Rozenaal. Start excursie om **9.00 uur** vanaf **de parkeerplaats bij De Heerenhof**, te bereiken via de aanduiding langs de Stationsweg te Montfort. De excursie duurt tot 12.00 uur.

■ **Vrijdagavond 10 november**

Introductiebijeenkomst rond het thema mossen. Op deze avond wordt er tevens gedeetermineerd met de microscoop. De bijeenkomst vindt om 20.00 uur plaats in BS Triangel, Linnerhof 36, Linne. ■

Zondagochtend 19 november

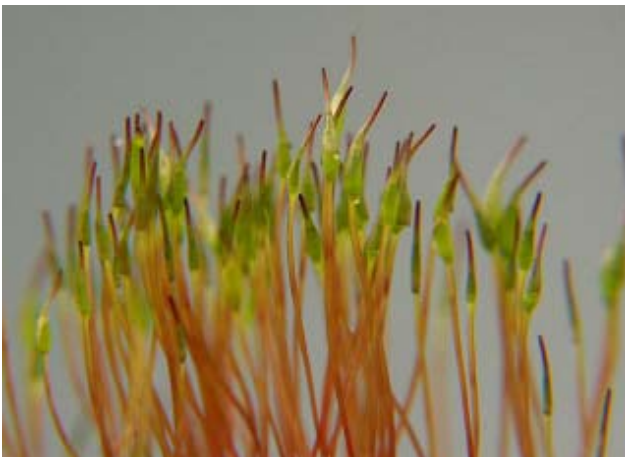
Mossenexcursie naar landgoed Hoosden, waarbij het natuurontwikkelingsgebied voornamelijk bezocht wordt.

We verzamelen om **9.00 uur op het kerkplein te St. Odiliënberg.**

Vandaar carpoolen we naar de juiste startlocatie.

■ Zondagochtend 3 december

Mossenexcursie naar het Kesseleikerbroek. We verzamelen om **9.00 uur bij de kerk van Kessel-Eik.** Vandaar carpoolen we naar de exacte startlocatie. De excursie duurt tot 12.00 uur. Deze bijeenkomst vormt tevens de afsluiting van de paddenstoelen- en mossencursus 2006.

Deelname en opgave

De kosten voor deze cursus bedragen 10 Euro voor leden, 15 Euro voor niet-leden. Het maximale aantal deelnemers voor de cursus bedraagt 40, waarbij leden voorrang genieten ten opzichte van niet-leden! Het cursusgeld liefst vooraf overmaken op ons rekening-nummer 12.93.03.763 onder vermelding van "Padden-stoelencursus 2006".

U kunt zich voor deze cursus zowel schriftelijk als telefonisch opgeven bij de heer J. Hannen (tel. 0475-334807) of de heer J. Hulsbosch (tel. 0475-463239) of via e-mail:

cursussen@dekringloop.nl

**Aanmelden kan tot en met
zondag 1 oktober!**

Gezien de grote belangstelling voor deze cursus in de voorafgaande jaren, wacht niet te lang met uw aanmelding. Wij wensen U weer een plezierige en leerzame cursus toe.

EIFEL 2006

Door Leo Koster

Eind 70'er en begin 80'er jaren organiseerde De Kringloop tweedaagse busreizen naar Luxemburg, in 1988 een tweedaagse busreis naar de Belgische Oost-Kantons en van 1990 t/m 1993 binnenlandse busexcursies en vanaf 2000, om de twee jaar, weer een eendaagse buitenlandse busexcursie. Uit alle verslagen blijkt hoe goed deze excursies zijn voorbereid en hoe de meegereisde "Kringlopers" hebben genoten. De waardering voor de laatste busreis op zaterdag 17 juni 2006 werd in de bus al uitgesproken door de heer van der Varst en het daarop volgende applaus sprak boekdelen. Op de heenreis ontvangt iedere deelnemer een kleurig en schitterend informatieboekje over de te bezoeken gebieden, de

achterzijde is verfraaid met de rode wouw die we deze dag diverse keren prachtig hebben mogen bewonderen. De klein gedeelte van de genoemde flora en fauna uit het boekje zullen we vandaag met eigen ogen kunnen waarnemen. Als we in Blankenheim naar hotel Schlossblick wandelen zien we waterdrinkende boeren- en gierzwaluwen, boven ons achtervolgen en begeleiden boerenzwaluwen een boomvalk, wat lager bij de grond bedelt een jonge kramsvogel om eten. Na de pauze gaan we op weg naar het Lampertsbachtal. De gidsen voor deze dag zijn de heren John Hannen en onze voorzitter Jan Hermans. In de bus heeft Jan er voor gezorgd dat ik voor de middag bij John ben ingedeeld. Als we nog maar net in het gebied zijn wordt ons al door de andere groep een levendbarende hagedis aangereikt, dit reptiel, ook wel kleine hagedis genoemd, draagt een teek bij zich. Als we genieten van de gele morgenster, beemdkroon, veldsalie, kamgras

en het kluwenklokje, genieten we ook van de geelgors, de torenvalk en de distelvlinder. Zowel op het pad of in de bosrand is het genieten geblazen: bergcentaurie, grote kever-, bergnacht- en gevlekte orchis, peperboompje, bolrapunzel, kuifvleugeltjesbloem, bevertjes of trilgras met daar tussen door een langzaam voortglijdende wijngaardslak. Opvallend ook het bleek bosvogeltje (orchidee) met zijn dichte, roomwitte en eivormige bloemen. We komen in een gebied waar we stevige bladeren zien die eivormige doosvruchten omhullen, het is de herfsttijloos, op één ervan zit een meikever. Dan wordt weer een orchidee ontdekt, het is de vliegenorchis. Bestuiving vindt plaats door een graafwesp, de bloem lijkt op een insect inclusief antennen. Prachtige jeneverbeshellingen met o.a. veel

overblijvend bingelkruid. Tussen dennenbomen zien we de wollige en bolvormige uitziende vruchten van het wildemanskruid. Bij het voorwandelen, een zeer belangrijk aspect voor het kiezen van een gebied, werd deze tot de ranonkelfamilie behorende plant bloeiend (violetkleurig) aangetroffen. In modder zien we een prachtige pootafdruk van de das. Op een kalme wijze vervolgen we de excursie door dit rustige, dunbevolkte en heuvelachtige landschap. Vlak bij een plek waar volop de slanke sleutelbloem heeft gebloeid, zien we de blaassilene en de bloedooievaarsbek. Dan midden op het pad een plant zonder bladgroen, het is een parasitaire plant, het is de walstrobremraap, iets verder een jong exemplaar, het kopje lijkt wel wat op dat van een asperge die net de grond openbreekt. Op enige afstand wordt de eerste rode wouw waargenomen. In de buurt van een niet meer in gebruik zijnde oude, houten bank bloeit het kroontjeskruid en vliegt de argusvlinder. Van walstro wordt de reuzengoud-haan geplukt, John raakt onmiddellijk "gewond". Bij verstoring stoot dit bladhaantje namelijk een roodachtig vocht uit, wordt daarom

ook wel bloedspuwer genoemd. Twee groot geaderde witjes laten zich prachtig bewonderen. Voorbij een prachtig dal worden we geattendeerd op de wollige sneeuwbal, het blauwkleurig kogelbloempje en pijlbrem. Van vorige wandelingen hier kan ik me nog een pikzwart vlindertje herinneren, het is de odezia atrata. Weer een rode wouw, maar nu veel dichterbij, wat een schitterende roofvogel. We komen bij de andere groep, in een potje zit een rode vuurvlinder. Zij hebben ook nog een zwarte ooievaar gezien. Zo'n wandeling maakt dorstig en hongerig, dus op naar het diner in Blankenheim. Vanuit de bus zien we reeën, koeien met hoorns, paardehoefklaver, klaprozen tussen het koren

en bosooievaarsbek. In hotel Schlossblick te Blankenheim wordt de inwendige mens op een prima wijze versterkt en, zoals het dagprogramma aangeeft, vertrekken we om 14.00 uur naar het Ahbachtal. Vanuit de bus zien we tere of stijve wikke, moesdistel, pijlbrem, prachtige vergezichten, fietsers op de rijbaan en rijden we door dorpjes zoals Neuhof, Ahbach, Nohn. In de buurt van het laatst genoemde dorpje worden we afgezet. Jan Hermans is nu onze gids. Tegen een thermofiele helling groeit de middelste- of bochtige klaver, op deze vlinderbloemige pakt Jan een groot geaderd witje, de zwartkleurige en lijnvormige aderen vallen erg op. Sinds 1981 wordt deze soort bij ons als

uitgestorven beschouwd. Tegenover de Nohner Mühle staat een damastbloem te pronken. Boven, langs en in de Ahbach zien we de grote gele kwikstaart, een oranjetipje, diverse bosbeekjuffers en heel

veel kleine visjes. Via een brug komen we aan de andere kant van deze beek, langs het pad rode kamperfoelie, éénbloemig parelgras, bosroos, vrij veel bloeiende gele monnikskappen, lievevrouwebedstro, heekruid en het schaduwkruiskruid, een fluitersingel, een meikever wordt bewonderd. Op een bord de mededeling "Sprengrarbeiten". De hier aanwezige devonische kalksteen wordt nog gebruikt voor huizenbouw. We worden gewezen op ruwe dravik met zijn mooie overhangende pluimtakken voorzien van aartjes en op hondstarwegras. Jan staat stil bij de bloedrode roofmier. Deze mier kan erg agressief zijn, want in ongunstige jaren beroven ze een mierennest, doden de werksters en koningin en roven de eieren. Cees Homburg geniet net als de anderen met volle teugen van al het moois wat er rondkruipt, vliegt of fladdert c.q. stilzit. Nu ziet hij plotseling een blonde bosbeekjuffer. Eerst weet je niet waar je kijken moet, maar dan valt het oog op een aantrekkelijke, jonge blonde dame die langs de Ahbach een boek leest of schetsen van de prachtige omgeving aan het papier toevertrouwt. In de buurt

van het bleek bosvogeltje bedrijven twee wijngaardslakken de liefde. Dan komen we bij de indrukwekkende Dreimühlener Wasserfall, een imposante kalksteenmuur. Dit natuurmonument is geheel bemost met kalkdiknerfmos. Van alle kanten sijpelt water. Boven deze muur zijn haften (eendagsvliegen) bezig met de paringsdans. Deze vliegende schoonheden nemen geen voedsel tot zich. We kennen allemaal wel de parachutevlucht van de boompieper, maar als deze haften dalen dan spreiden de drie staartdraden (cerci) zich, een fantastisch schouwspel. We klimmen een stukje en komen bij het ene stroompje dat de

kalksteenmuur ieder jaar met 12 tot 13 cm laat groeien. Het slangenkruid staat er te pronken, maar ook de nachtsilene (anjerfamilie) die er wat verfomfaaid uitziet, het lijkt wel of die water moet hebben. Dan wordt klein wintergroen ontdekt, een zeldzaamheid, volgens Jan is bij de ontwikkeling van de kiemplant een mycorrizaschimmel betrokken. Nu gaat Jan op zoek naar de elsbes, bij de voorwandeling stond deze boom in bloei met losse tuilen. Uit een boek haalde ik de informatie dat de rijpe bessen vroeger gebruikt werden om bier mee te kruiden. Dan wordt een nog grotere bijzonderheid waargenomen, het is een in volle bloei staand vogel-nestje (orchidee). Via wortelknopvorming kan deze orchidee zich vegetatief vermeerderen, is echter wel levenslang gebonden om te parasiteren op schimmels. De wilde akelei valt van verre al op door de blauwviolette bloemen. Jan weet dat hier ergens de bolletjeskers moet staan, hij vindt hem ook. De bloem lijkt op een pinksterbloem, de nu zichtbare zaden zijn zwart en worstvormig. Onderweg heeft men het over knikkend nagelkruid gehad, maar niet gevonden. Ans

Homburg spiedt de vegetatie met veel interesse af, en jawel ze vindt één exemplaar, maar als ze beter kijkt ziet ze een heel veld. Deze tot de rozenfamilie behorende plant bezit knikkende, klokvormige en licht roze-gele bloemen. We zijn weer bij de Ahbach, hier zien we een tandem (paringsrad) van de bosbeekjuffer en weer het oranjetipje en het mannetje van de citroenvlinder. We laten de Nohner Mühle achter ons, op een schermbloem zitten enkele pyama-wantsen (*Graphosoma italicum*). Ruim na 17.00 uur stappen we in de bus, als we na de koffiepauze in café restaurant Weisses Haus dit pand verlaten, krijgen we nog de groeten van de schitterende, laag overvliegende, rode wouw.

EXCURSIE NAAR LANDGOED ROZENDAAL OP ZONDAG 29 OKTOBER

door J. Hermans

Op **zondag 29 oktober** organiseert Landschapsvereniging De Kringloop een excursie naar landgoed Rozendaal en omgeving. De excursie start om **14.00 uur vanaf de parkeerplaats in het Rozendaal, bij boerderij Heerenhof**. Deze parkeerplaats is gemakkelijk te bereiken via de Stationsweg te Montfort, waarbij met een bord deze parkeerplaats van het Limburgs Landschap is aangegeven.

Landgoed Rozendaal omvat ongeveer 295 ha in eigendom van de Stichting het Limburgse Landschap. Het is een beekdal-landschap van de Vlootbeek met laaggelegen graslanden begrensd

door bossen op stuifzandruggen. De omgeving van dit gebied is sterk beïnvloed door de bouw van een kasteel ten westen van Montfort. Dit kasteel, waarvan een gedeeltelijke restauratie plaatsvond in 2005 en 2006, is gebouwd tussen 1251 en 1267. Het nabij het Rozendaal gelegen Reigersbroek en Schrevenhofsbroekje, werden toendertijd als visvijver verpacht en aangeduid met de naam Smaelmeer. Op de stuifduinen groeide droge heide en berkenbos. Het gebied werd door de bezitter van de Heerlijkheid Montfort gebruikt als productiegebied voor eikenhout en riet voor woningbouw, eikels en beukennoten als veevoer. Het riet, ook aangeduid als ross

of reuss, vormt wellicht de basis van het huidige woord Rozendaal. In 1650 werd er gestart met het graven van de Vlootbeek om het Reigersbroek te ontginnen. In plaats van de visteelt kwamen turfsteken en landbouw als voornaamste middelen van bestaan. Het tegenwoordige Reigersbroek is een grootschalig landbouwgebied, waarvan delen al zijn aangekocht door Het Limburgs Landschap.

In het beekdalontginningslandschap liggen vaak oude boerderijen. In het natuurgebied Rozendaal liggen drie hoeves. De huidige gebouwen van hoeve Schrevenhof dateren uit de 17^e tot de 19^e eeuw. De geschiedenis van de twee andere boerderijen, die we tijdens de wandeling zullen passeren, Koningshof en Heerenhof, gaan terug tot de 16^e eeuw. De namen van beide boerderijen verwijzen naar de oude heren van Montfort. Sinds 1970 is Het Limburgs Landschap eigenaar van landgoed Rozendaal, inclusief de twee boerderijen; een jaar later werd Schrevenhof aangekocht. Karakteristiek voor het Rozendaal zijn de lanen met Amerikaanse eik, beuk en witte acacia. Een

deel van de bossen wordt als hakhout beheerd. Hier en daar komt nog heide voor, niet meer in de vorm van typische heidepercelen. Op de "Bremberg" bij boerderij Heerenhof is onlangs ten behoeve van de heide met bremstruwelen een groot gedeelte open gekapt ten behoeve van het behoud van de ter plekke voorkomende specifieke flora en fauna.

Kenmerkend voor de landgoederen zijn ook de akkers. Bij Schrevenhof en het Reigersbroek heeft Het Limburgs Landschap een aantal akkers in eigen beheer. Hier wordt op milieubewuste wijze graan geteeld. Door geen onkruidverdelgers te gebruiken en slechts op beperkte schaal organische mest zien we hier in juni/juli uitbundige bloeiende velden van klaprozen met korenbloemen.

Ook de herfst biedt in het Rozendaal talloze mogelijkheden om te genieten van allerlei natuurverschijnselen. Tijdens deze excursie zullen de gidsen J.Hannen en J.Hermans niet alleen aandacht besteden aan de aanwezige paddenstoelen, maar ook interesse proberen op te wekken voor de typische wijze waarop bomen en struiken zich voorbereiden op de naderende winterfase.

De excursie eindigt tussen 16.00 uur en 16.30 uur. Wij hopen op een grote opkomst. Deze excursie is ook toegankelijk voor niet-leden.

DE TREK VAN ERFOGELS

De komende weken gaan de trekvogels weer massaal op weg naar het zuiden. Ze hebben een vast omljnd reisdoel voor ogen en weten dit met uiterste precisie te vinden. Soms zelfs na duizenden kilometers vliegen. Ook heel gewone erfogels tonen sterke staaltjes van navigatiekunst.

In het najaar gaat op het erf de vogelwereld op zijn kop. Veel vogels reizen af naar het zuiden, andere vogels uit het noorden komen ervoor in de plaats. Een fervent reiziger is de boerenzwaluw. Hij presteert het om elk najaar helemaal naar het zuiden

van Afrika te vliegen ver voorbij de evenaar. De vogel die zijn nest in de paardenstal had, scheert straks tussen de poten van een kudde olifanten door om er vliegen te vangen. Het is bijna onvoorstelbaar dat boerenzwaluwen ieder najaar weer met uiterste precisie hun voorgenomen reisdoel weten te vinden. Sterker nog, ieder voorjaar vliegen ze de route opnieuw, maar nu in tegengestelde richting. Terug in Nederland weten ze feilloos het plekje terug te vinden waar ze de vorige zomer hun jongen hebben grootgebracht.

Aangeboren vermogens
De verbijsterende navigatiekunst van trekvogels is onderdeel van hun aangeboren vermogens. In hun koppies ligt een routebeschrijving opgeslagen, die ze van hun ouders hebben geërfd. De vogels die bij voorkeur 's trekken, hebben een andere routebeschrijving meegekregen dan de vogels die overdag trekken.

De ene groep beschikt over een sterrenkaart, de andere lijkt te weten hoe de stand met de zon moet verlopen tijdens de reis. Verder zijn alle trekvogels automatisch geneigd naar het zuiden of zuidwesten te vliegen. In hun kleine hersentjes zit een kompas dat reageert op het aardmagnetisme. Zo voelen ze tijdens de trek altijd waar het noorden is. Trekvogels beschikken niet alleen over een navigatiesysteem, maar ook over een reisplanner. Het aantal vleugelslagen dat de reis vergt, is bijvoorbeeld ingeprogrammeerd. En ze weten precies hoeveel vet ze in hun lijfje moeten opslaan om de grote reis te kunnen maken. Dat luistert heel nauw. Met teveel vet is een trekvogel te traag en met te weinig vet raakt

hij snel uitgeput. Ook is in de hersens van een trekvogel opgeslagen waar hij onderweg kan "bijtanken", waar hij kan drinken en wat de optimale vlieghoogte is bij een bepaalde wind.

Optimaal uitgerust

Trekvogels zijn optimaal uitgerust voor lange reizen, maar dat is geen garantie voor hun veiligheid. De tocht die de boerenzwaluw in het najaar onderneemt is bloedstollend gevaarlijk. Op weg naar het zuiden van Afrika gaat hij door landen waar ze graag kleine vogeltjes eten, en hij moet ook nog de uitgestrekte Middellandse Zee en de Sahara oversteken. Veel boerenzwaluwen overleven de reis dan ook niet, maar toch blijft de soort trekken. Dat heeft een reden. Boerenzwaluwen trekken, omdat hun tropische thuisland niet ideaal is om jongen groot te brengen. Als het bij ons zomer is en de dagen lang zijn, gaat daar de zon al om zes uur onder. Daardoor is er te weinig tijd om grote hoeveelheden muggen te vangen. Boerenzwaluwen komen dus hierheen om meer jongen te kunnen grootbrengen dan in zuidelijk Afrika mogelijk is.'

Trekkers en blijvers

Niet alle erfvogels zijn trekkers. Er zijn ook blijvers. Of vogels wegtrekken of niet, heeft alles te maken met hun eetgewoontes. Zaadeters als vinken, groenlingen en putters hoeven niet ver weg te gaan. Zij kunnen hier het hele jaar genoeg voedsel vinden. In de winter zwerven ze rond en proberen ze uit de buurt van echt bar winterweer te blijven. Meesjes hoeven ook niet weg te trekken. Ze hebben een slimme tactiek ontwikkeld om hier te kunnen overwinteren. Ze schakelen tijdig over van een zomermenu van insecten naar vegetarische kost, zoals zaden en pinda's. De insekteneters onder de erfvogels die niet kunnen overschakelen op een ander menu, zijn bijna allemaal trekkers. Zo reizen roodstaarten en nachtegalen heen en weer tussen Afrika en Nederland. Ook spreeuwen zijn in principe trekkers. Na een broedtijd verzamelen ze zich in grote groepen en vliegen ze gezamenlijk naar het zuiden van Engeland, waar de winters aangenaam zacht zijn. Maar niet alle spreeuwen ondernemen de reis. Er zijn er altijd wel een paar die hier 's winters blijven hangen.

Ze krijgen gezelschap van spreeuwen die bijvoorbeeld vanuit Rusland naar ons land trekken. Een ander vogelsoort van het erf die bestaat uit trekkers en blijvers is de zwartkop. Van nature vliegt dit driftige zangertje in het najaar naar Afrika, Maar een aantal van deze vogeltjes is gaan twifelen. Zwartkoppen ontdekten dat de Nederlandse winters best meevallen en merkten dat er dankzij de wintervoeding voldoende voedsel is. Ze besloten hier te blijven.

Nog lang niet alles over het trekgedrag van vogels is bekend. Daar is een mogelijke verklaring voor: misschien gaat de navigatiekunst van vogels ons bevattingsvermogen te boven.

Bron: Landleven.

TWEE PLANTEN MET EEN OPMERKELIJKE LEVENSWIJZE

door J. Hermans

Tijdens onze zeer geslaagde bustocht naar de Eifel, ontdekten we tijdens de wandeling naar de waterval in de omgeving van Nohn, twee voor Nederlandse begrippen zeer zeldzame plantensoorten: het Vogelnestje en Klein wintergroen. Ik beloofde toen aan de deelnemers om over deze planten in Observatie een artikeltje te schrijven.

De overeenkomst tussen het Vogelnestje (*Neottia nidus-avis*), een wilde orchidee, en het Klein wintergroen (*Pyrola minor*) is dat ze beide afhankelijk zijn van schimmels (mycorrhiza) om te kunnen voortbestaan. Deze merkwaardige wijze van afhankelijkheid is een reden extra om beide planten aan een nadere beschouwing te onderwerpen.

Afhankelijkheid van schimmels

Orchideeënzaden zijn bijzonder klein, waarbij ze nauwelijks reservevoedsel bevatten. In de natuur is succesvolle kieming alleen gegarandeerd als vanuit de

grond schimmeldraden in het zaadje kunnen binnendringen. Deze schimmeldraden worden door het jonge kiemplantje min of meer gevangen genomen en uitgebuit: de orchidee in wording onttrekt zijn noodzakelijke bouwstoffen voor het grootste deel aan de schimmel. Deze vorm van samenleving (symbiose) wordt beschouwd als een vorm van mycorrhiza. Mycorrhiza betekent eigenlijk zwam-wortel.

Partners bij een mycorrhiza zijn een schimmel en een vaatplant (of mos). Bepaalde voedingsstoffen uit de bodem worden door de schimmel gemakkelijker opgenomen dan door de wortels van een vaatplant; de schimmel geeft deze als het ware door aan de ermee samenlevende vaatplant. Daar staat tegenover dat de vaatplant bepaalde koolstofverbindingen aan de schimmel levert.

De mycorrhiza's van orchideeën vormen een aparte categorie. In hun prille jeugdfase hebben orchideeën meer een parasitaire verhouding tot de schimmel. De jeugdige orchidee betreft van de schimmel niet alleen anorganische voedingsstoffen, maar ook koolhydraten en in sommige gevallen zelfs aminozuren, groeistoffen of vitaminen. De hoofdstroom van de koolstofverbindingen verloopt van het substraat via de schimmel naar de orchidee. Het substraat bestaat meestal uit dode plantenresten (humus), maar het kan ook gaan om bijvoorbeeld houtgewassen.

Ook in haar latere leven blijft de orchidee in meerdere of mindere mate afhankelijk van de diensten van de schimmel.

Het Vogelnestje behoort tot de groep orchideeën, die in zeer vergaande mate afhankelijk zijn van schimmels ook na hun jeugd stadium. Ook tijdens hun volwassen plant stadium assimileren ze weinig of geen kooldioxide en nemen vrijwel alle benodigde koolstofverbindingen op via de schimmel. Daarom bezit het Vogelnestje ook geen bladgroen en is de plant geelwit tot bruin-geel gekleurd. De korte wortelstok zit vrij diep in de grond en is bezet met vlezige wortels. De bladeren van het Vogelnestje zijn klein en schubvormig. De bloemen zijn onopvallend bruin, geordend in een dichte tros. Ze verspreiden een muffe honinggeur, die vooral vliegen aantrekt. Het Vogelnestje heeft in Nederland zijn zwaartepunt van verspreiding in Zuid-Limburg. Ook hier is de plant inmiddels erg zeldzaam geworden. Het is een bosplant van humeuze, vocht houdende grond op krijt, leem of zandige kleibodem. Vogelnestjes kunnen in diepe schaduw groeien, maar ze verdwijnen als de strooisellaag te dik wordt. Ze staan graag op hellingen, waar enige erosie optreedt. In de Eifel vindt men ze vooral in opgaand bos op kalkhellingen.

Wintergroen

Bij de leden van de Wintergroen-familie komen net als bij een aantal soorten uit de Heidefamilie speciale vormen van mycorrhiza voor.

De vorm van schimmel-samenleving bij wintergroensoorten wordt aangeduid als arbutoïde mycorrhiza. Wintergroen heeft twee typen wortels, lange en korte. De korte wortels zijn wat verdikt en worden omgeven door een mantel van schimmels. De schimmels behorende tot de paddenstoelvormende soorten, die ook voorkomen bij bepaalde boomsoorten. Het woord arbutoïd verwijst naar de verwantschap van deze boomschimmels. Of bij de ontwikkeling van de jonge wintergroen-plant ook een schimmel betrokken is, moet nog worden uitgezocht. Het jonge plantje wintergroen heeft in het begin ook geen bladgroen en geen reservevoedsel. Het beschikt in de beginfase alleen over de voeding door middel van afbraakprodukten van humus. Klein wintergroen is in Nederland beperkt tot een meer kalkarme omgeving en voornamelijk aangetroffen in bossen op vrij droge, min of meer lemige

zandgrond, vooral in aanplantingen van beuken of dennen. Vaak staat de soort in bosranden waar bodemverstoring heeft plaatsgevonden, bijvoorbeeld doordat er zand of verhardingsmateriaal van een weg is terecht gekomen. De groeiplaats in de Eifel was hiermee vergelijkbaar, ook langs een pad met lichte storingsinvloeden. Evenals Rond wintergroen is Klein wintergroen in Nederland sterk achteruit gegaan.

DE FEETER VAN SEPTEMBER 1949, 3^E JAARGANG NUMMER 7

door René Theunissen

De eerste dinsdag van september is de bij de wet voorgeschreven datum waarop de nieuw gekozen leden van de gemeenteraden worden beëdigd en vanaf die datum zetelt ook in Linne de nieuwe Raad. Vier raadsleden keerden niet terug n.l. de heer Smeets, die verleden jaar zijn 25 jarig jubileum vierde, alsmede de heren Aben, Boonen en Schuren. De wethouderszetels worden nu ingenomen door de heren Naus (loco burgemeester) en Graven.

Ontvangst Louis Daamen

Uit Indonesië arriveerde onze

vriend Louis Daamen. Wie hem kende voor het vertrek naar Indonesie zag al gauw dat hij zowel wat zijn uiterlijk alsook zijn streken niets veranderd was. S'avonds was aanwezig het hele Thuisfront en de voorzitter drukte zijn vreugde erover uit dat Louis behouden aan Oeveren was gearriveerd en zegde toe een blijvende herinnering te zullen schenken, een bloemetje werd aangeboden, ook was de eerw. Heer pastoor present. Later kwam het bestuur van de hengilvereniging St. Petrus ook zijn opwachting maken en bood

een prachtige hengel aan welke geschikt is om zware kanjers op het droge te wippen. Louis is niet de persoon om erg onder de indruk te komen, hij was echter dankbaar en aan het bestuur der hengelvereniging zegde hij toe een goed lid te blijven. Verder werd de avond gezellig doorgebracht en er werd heel wat visserslatijn opgedist.

**Grootse huldiging harmonie
Lentekrans
Directeur Arends de grote man
van de toekomst**

Toen harmonie Lentekrans op 16 augustus (1949) het zeldzame predicaat "koninklijk" verkreeg, vertoefde haar directeur, de heer Henri Arends uit Roermond, te Salzburg. In Oostenrijk op de in muziekkringen bekende Salzburger Festspiele. Daaraan was een dirigentencursus verbonden waaraan niet de eerste de beste kon deelnemen. Nederland was vertegenwoordigd door twee Limburgers, Henri Arends en Hein Jordans uit Venlo. Zij oogsten bij meesters van wereldreputatie veel succes. Beiden behoorden bij de uitverkorenen die het Mozarteum-orkest mochten dirigeren, en de

heer Arends oogstte grote successen. Het bekende weekblad "de Linie" gaf op 26 augustus een groot artikel over "Muziek in Limburg" waarin zowel onze harmonie als haar directeur zeer lovend besproken werden.

Toen de heer Arends uit Salzburg via Zwitserland terugkeerde (Wiel Backus had hem met de wagen gehaald en daardoor een der langste zoniet de langste rit van zijn leven gemaakt) had hij heel wat gelukwensen in ontvangst mogen nemen. Een royaal aandeel kreeg hij ook in de hulde van de harmonie op 25 september toen zij in verband met de onderscheiding "Koninklijke" voor zusterverenigingen en andere vrienden in de harmoniezaal receptie hield. President Geraedts kon op de zondagmiddag met gerechtvaardigde trots wijzen op de samenwerking tussen bestuur en leden onderling en tussen het gezelschap en Linne. Een hele rij afgevaardigden van harmonieën en fanfares en zangverenigingen uit de buurt kon hij verwelkomen.

Wisten jullie

Wisten jullie dat Louis Louisse op zaterdag 5 november in prima gezondheid en goeie stemming

door zijn ouders, verloofde, broers en zusjes is ontvangen en dat hij in het volgende nummer jullie allemaal een briefje zal schrijven?

Wisten jullie dat Lei Schlicher op 28 oktober uit Holland is vertrokken met de Zuiderkruis en dat hij hoopt spoedig Linner jongens te treffen (dus kijk uit wanneer hij in Indie arriveerd dan horen jullie iets uit je dorpje aan de Maas en kunnen jullie nog eens over "Lin kalle".

Wisten jullie dat donderdag 3 november het treurige officieel bericht is gekomen van het overlijden van onze vriend Jan Geneygen en dat op zaterdag 19 november de Plechtige uitvaartdienst met militaire eer door aalmoezenier Schreurs werd gehouden?

Beste Vrienden in Indonesie

(een bijdrage van Wiet Geraeds)
Nu ik dan na een afwezigheid van 2 jaar weer in het vaderland en "Ons Limburg" terug ben zal ik dan ook eens proberen om jullie iets te vertellen over mijn ervaringen en reizen, die ik in mijn dienstitijd bij de Marine heb opgedaan. Spijt ervan heb ik niet, daar ik verschillende mooie reizen

gemaakt heb in de Oost en elders. In Holland was mijn dienstitijd zeer gemakkelijk daar ik meer thuis als onder dienst was. Toen ik dan ook hoorde dat ik naar Indie moest vond ik het fijn, daar ik eens iets anders wilde zien dan ons kleine landje. In juli 1947 stapte ik aan boord van de Volendam die ons naar Indie zou brengen. Met die stap begon de ellende want tijdens de reis brak aan boord een ziekte uit die een paar jongens het leven kostte en ons na aankomst in een quarantainekamp terecht deed komen. Wij zijn daar drie weken moeten blijven en dat was een zware beproeving. Eerst een maand op zee en toen nog drie weken achter prikkeldraad, neen dat viel niet mee. Na een paar dagen in Soerabaja vertoefd te hebben vertrok ik per vliegtuig naar Batavia, waar ik aan boord van een patrouilleboot stapte. Bij het zien van dit bootje kreeg ik kippenvel, bij de gedachte dat we met zo'n waskuip op zee moesten zwalken. De boot zag uit als een stuk oud roest en zo klein dat er amper voor 10 jongens slaapgelegenheid was.

(wordt vervolgd)

